

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil 2-son

VOLUME 10 / ISSUE 2 / 2026

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.2](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.2)

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS)

Crossref
Content
Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev, Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva, E. Sharipov

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2026-yil 25-iyunda bosmaxonaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog'i: 22

Adadi: 100. Buyurtma: № 71.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS'UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

Y. Kanyazov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti bo'lim boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

U. To'xtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Ma'mun – Islam Negeri universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik ta'lim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

I. Ergashev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho'basini professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi sho'basini professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basini professori, pedagogika fanlari nomzodi

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев, Е. Ярмолик, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Х. Юлдашева, Э. Шарипов

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
25.06.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 22 Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 71.

Лицензия типографии
от 29.11.2023 № 174626.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Е. Канъязов – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, кандидат юридических наук

Ж. Ташкулов – заведующий отделом Института государства и права Академии наук, доктор юридических наук, профессор

У. Тухташева – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

М. Ясан – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

С. Маъмур – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

Ш. Асадов – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

И. Эргашев – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ж. Нематов – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

М. Аминжонов – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

М. Рахимов – начальник Центра исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

И. Джураев – заведующий сектором судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

О. Нарзуллаев – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ф. Махмудов – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

М. Кадирова – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

И. Якубова – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Мухамеджанов – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Ниязова – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev, E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva, E. Sharipov

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Publishing department address:

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 25.06.2026.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 22.

Units: 100. Order: № 71.

Printing house license

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD
EDITOR-IN-CHIEF

B. Khodjaev – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Y. Kanyazov – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Candidate of Legal Sciences

J. Tashkulov – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences, Doctor of Law, Professor

U. Tukhtasheva – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

M. Yasan – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

S. Ma'mun – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

Sh. Asadov – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

I. Ergashev – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

J. Nematov – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

M. Aminjonova – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

M. Rakhimov – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

I. Djuraev – Head of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

O. Narzullaev – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

F. Makhmudov – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Doctor of Law, Associate Professor

M. Kadirova – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

I. Yakubova – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Mukhamedjanov – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Niyazova – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 ESHTURDIYEVA FARANGIZ BAXODIR QIZI

Neyrohuquqlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish: sun'iy intellekt davrida O'zbekiston huquq ijodkorligi siyosatining ustuvor yo'nalishlari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

23 XUJANAZAROV AZIZJON ANVAROVICH

Raqamlashtirish davrida norma ijodkorligining zamonaviy tendensiyalari tahlili

34 ALIYEV ILHOMJON MUROD O'G'LI

O'zbekistonda sun'iy intellekt va raqamli o'zgarish: "aqlli millat"ni shakllantirishning huquqiy asoslari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

43 BURXANOVA LEYLA MARIUSOVNA

2026-yil – "Mahallani rivojlantirish va jamiyat farovonligini oshirish yili" ustuvorliklari kontekstida nikoh tuzishning huquqiy asoslarini takomillashtirish

58 KORYOG'DIYEV BOBUR UMIDJON O'G'LI, UMARALIYEV ISMOILJON IBROHIMJON O'G'LI, RAMIDDINOV BURXONIDDIN JALOLIDDINOVICH

O'zboshimchalik bilan qurilgan imoratlarning huquqiy rejimi: O'zbekiston qonunchiligidagi muammolar va takomillashtirish yo'nalishlari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

67 XUDOYNABAYEV DADAXON AVAZ O'G'LI

Sud chaqiruvlari tizimida raqamli islohotlar va sun'iy intellekt imkoniyatlari

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

76 RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH

O'zbekiston Respublikasida biogaz texnologiyalaridan foydalanishni huquqiy tartibga solishning ekologik jihatlari

88 ALLOBERDIYEVA DURDONA O'KTAMJON QIZI

Turistik faoliyatning atrof-muhitga ta'siri va uni huquqiy tartibga solish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

95 QODIRALIYEV SADDAM BAXTIYORJON O'G'LI

Advokatga nisbatan qo'llanadigan intizomiy jazo chorasi sifatida litsenziyaning amal qilishini tugatishning nazariy-huquqiy tahlili

102 MUHAMMADJONOV ABRORJON AKMALJON O'G'LI

Xorijiy mamlakatlar prokuratura modellarining qiyosiy-huquqiy tahlili

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

112 **ATANIYAZOV JASURBEK KURBANBAYEVICH**

Jinoyat ishlarini tergov qilishda tergovchining protsessual mustaqilligi kafolatlarini kengaytirish xususiyatlari

126 **MAMADALIYEV UMID YULDASHEVICH**

O'zbekiston Respublikasida ekstraditsiya institutini tartibga solinishi: holati, muammolari va tendensiyalari

137 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**

Jinoyat protsessidagi ekspertiza instituti: solishtirma-huquqiy tahlil

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

146 **RAXMANOV SHUXRAT NAIMOVICH**

Xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining tizimi va ta'sirchanligi

154 **MO'MINOV ASILBEK HUSNIDDIN O'G'LI**

Raqamli muhitda shaxsiy huquq va erkinliklarni himoya qilishga oid BMT rezolyutsiyalari: ahamiyati hamda samaradorligi

164 **IBODULLAYEV SAYIDKOMIL BEKPO'LAT O'G'LI**

Markaziy osiyoda ichimlik suvi tanqisligi tahdidi

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

179 **BEKBO'TAYEVA LOBAR SHOVIKAT QIZI**

Muqobil vasiylik tizimini normativ-huquqiy tartibga solish: O'zbekiston qonunchiligining tizimli tahlili

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 ЭШТУРДИЕВА ФАРАНГИЗ БАХОДИР КИЗИ

Имплементация нейроправ в национальное законодательство: приоритетные направления правоотворческой политики Узбекистана в эпоху искусственного интеллекта

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

23 ХУЖАНАЗАРОВ АЗИЗЖОН АНВАРОВИЧ

Анализ современных тенденций нормотворчества в эпоху цифровизации

34 АЛИЕВ ИЛХОМЖОН МУРОД УГЛИ

Искусственный интеллект и цифровая трансформация в Узбекистане: правовые основы формирования «умной нации»

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

43 БУРХАНОВА ЛЕЙЛА МАРИУСОВНА

Совершенствование правовых основ заключения брака в контексте приоритетов 2026 года – года развития махалли и повышения благосостояния общества

**58 КОРЕГДИЕВ БОБУР УМИДЖОН УГЛИ, УМАРАЛИЕВ ИСМАИЛЖОН ИБРОХИМЖОН УГЛИ,
РАМИДДИНОВ БУРХОНИДДИН ЖАЛОЛИДДИНОВИЧ**

Правовой режим самовольно возведённых строений: проблемы и направления совершенствования законодательства Узбекистана

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

67 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Цифровые реформы и возможности искусственного интеллекта в системе судебных вызовов

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

76 РАЖАБОВ НАРИМАН ШАРИФБАЕВИЧ

Экологические аспекты правового регулирования использования биогазовых технологий в Республике Узбекистан

88 АЛЛОБЕРДИЕВА ДУРДОНА УКТАМЖОН КИЗИ

Воздействие туристической деятельности на окружающую среду и вопросы его правового регулирования

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

95 КОДИРАЛИЕВ САДДАМ БАХТИЁРЖОН УГЛИ

Теоретико-правовой анализ прекращения действия лицензии как меры дисциплинарного взыскания, применяемой в отношении адвоката

102 МУХАММАДЖОНОВ АБРОРЖОН АКМАЛЖОН УГЛИ

Сравнительно-правовой анализ моделей прокуратуры в зарубежных странах

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

112 **АТАНИЯЗОВ ЖАСУРБЕК КУРБАНБАЕВИЧ**

Особенности расширения гарантий процессуальной независимости следователя при расследовании уголовных дел

126 **МАМАДАЛИЕВ УМИД ЮЛДАШЕВИЧ**

Правовое регулирование института экстрадиции в Республике Узбекистан: состояние, проблемы и тенденции

137 **ФАТУЛЛАЕВ ШОДМОНБЕК МАДАТОВИЧ**

Институт судебной экспертизы в уголовном процессе: сравнительно-правовой анализ

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

146 **РАХМАНОВ ШУХРАТ НАИМОВИЧ**

Система и эффективность источников дипломатического права международных организаций

154 **МУМИНОВ АСИЛБЕК ХУСНИДДИН УГЛИ**

Резолюции ООН по защите личных прав и свобод в цифровой среде: значение и эффективность

164 **ИБОДУЛЛАЕВ САИДКОМИЛ БЕКПУЛАТ УГЛИ**

Угроза дефицита питьевой воды в Центральной Азии

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

179 **БЕКБУТАЕВА ЛОБАР ШОВКАТ КИЗИ**

Нормативно-правовое регулирование альтернативной опеки: системный анализ законодательства Узбекистана

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 ESHTURDIEVA FARANGIZ BAKHODIR KIZI

Implementation of neuro-rights into national legislation: priorities of Uzbekistan's law-making policy in the era of artificial intelligence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

23 KHUJANAZAROV AZIZJON ANVAROVICH

Analysis of modern trends in norm-making in the era of digitalization

34 ALIEV ILKHOMJON MUROD UGLI

Artificial intelligence and digital transformation in Uzbekistan: legal frameworks for the formation of a "smart nation"

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

43 BURKHANOVA LEYLA MARIUSOVNA

Improvement of the legal framework for marriage registration in the context of the priorities of 2026 – the year of mahalla development and the improvement of social welfare

58 KORYOGDIEV BOBUR UMIDJON UGLI, UMARALIYEV ISMOILJON IBROHIMJON UGLI, RAMIDDINOV BURKHONIDDIN JALOLIDDINOVICH

Legal regime of unauthorized constructions: problems of the legislation of Uzbekistan and directions for its improvement

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

67 KHUDOYNazarov DADAKHON AVAZ UGLI

Digital reforms and artificial intelligence opportunities in the court summons system

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

76 RAJABOV NARIMAN SHARIFBAEVICH

Environmental aspects of legal regulation of biogas technologies in the Republic of Uzbekistan

85 ALLOBERDIEVA DURDONA UKTAMJON KIZI

The impact of tourism activity on the environment and issues of its legal regulation

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

95 QODIRALIEV SADDAM BAKHTIYORJON UGLI

Theoretical and legal analysis of the termination of a license as a disciplinary punishment measure applied to an advocate

102 MUHAMMADJONOV ABRORJON AKMALJON UGLI

Comparative legal analysis of prosecutor's models of foreign countries

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

112 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**

The institute of expertise in criminal proceedings: a comparative legal analysis

126 **MAMADALIEV UMID YULDASHEVICH**

Regulation of the institute of extradition in the Republic of Uzbekistan: state, problems, and trends

137 **FATULLAYEV SHODMONBEK MADATOVICH**

The institute of expertise in criminal proceedings: a comparative legal analysis

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

146 **RAKHMANOV SHUKHRAT NAIMOVICH**

System and effectiveness of the sources of diplomatic law of international organizations

154 **MUMINOV ASILBEK HUSNIDDIN UGLI**

UN resolutions on the protection of personal rights and freedoms in the digital environment: relevance and efficiency

164 **IBODULLAEV SAYIDKOMIL BEKPULAT UGLI**

The threat of drinking water shortage in Central Asia

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

179 **BEKBUTAEVA LOBAR SHOVKAT KIZI**

Normative and legal regulation of alternative care: a system analysis of Uzbekistan's legislation

Kelib tushgan / Получено / Received: 22.04.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 01.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 25.06.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2026.10.2./XZWY8845>

UDC: 341.7(045)(575.1)

XALQARO TASHKILOTLAR DIPLOMATIK HUQUQI MANBALARINING TIZIMI VA TA'SIRCHANLIGI

Raxmanov Shuxrat Naimovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'bası mudiri,
yuridik fanlar doktori, dotsent

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4449-0294>

e-mail: shuxratjon@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida xalqaro tashkilotlar roli va ta'sir doirasining keskin oshib borishi sharoitida ularning diplomatik huquqi manbalari, tizimli tuzilishi va amaliy ta'sirchanligi masalalari ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalari tizimining o'ziga xosligini yoritish, xalqaro huquq ijodkorligi jarayonidagi mavjud nazariy va amaliy muammolarni hal etish hamda huquq manbayi va huquq shakli o'rtasidagi tafovutlarni aniqlashdan iborat. Masalani yoritishda tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy, tarixiy-huquqiy, formal-yuridik hamda empirik kuzatish usullaridan majmualı tarzda keng foydalanilgan. O'rganishlar natijasida xalqaro tashkilotlar nafaqat davlatlararo muloqot va hamkorlik maydoni, balki jahon taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi mustaqil huquqiy norma yaratuvchi subyekt ekanligi nazariy va amaliy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, tadqiqot jarayonida tor va keng ma'nodagi yondashuvlar tahlil qilinib, xalqaro huquq manbasining asosi subyektlarning kelishilgan xohish-irodasi ekanligi isbotlangan. Olingan ilmiy natijalar zamonaviy xalqaro munosabatlar amaliyotida, xalqaro hukumatlararo tashkilotlar va diplomatik vakolatxonalar faoliyatini huquqiy tartibga solishda hamda xalqaro huquqning normativ-huquqiy bazasini yanada takomillashtirishda amaliy jihatdan qo'llanishi mumkin. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbasi tushunchasi huquqning o'z ifodalanish shakllarini, ishtirokchilarning kelishilgan umumiy irodasini, huquqiy norma yaratish vositalarini hamda bevosita norma hosil bo'lish jarayonining o'zini to'liq qamrab oladi va bu jarayon shartnomalar tuzish yoki qarorlar qabul qilish orqali namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: xalqaro huquq, diplomatik huquq, xalqaro tashkilotlar, immunitet, xalqaro shartnomalar, diplomatik vakolatxona, xalqaro munosabatlar, huquq manbalari

СИСТЕМА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСТОЧНИКОВ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Рахманов Шухрат Наимович,

доктор юридических наук, доцент,

заведующий сектором международного права и прав человека

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье в условиях стремительного возрастания роли и сферы влияния международных организаций в системе современных международных отношений всесторонне проанализированы в научно-теоретическом аспекте вопросы источников дипломатического права международных организаций, их системной структуры и практической эффективности. Основной целью исследования является раскрытие специфики системы источников дипломатического права международных организаций, разрешение существующих теоретических и практических проблем в процессе международного правотворчества, а также выявление различий между источником права и формой права. При освещении проблемы комплексно использованы методы системного анализа,

сравнительно-правовой, историко-правовой, формально-юридический методы, а также метод эмпирического наблюдения. В результате проведённых исследований теоретически и практически обосновано, что международные организации являются не только площадкой межгосударственного диалога и сотрудничества, но и самостоятельным субъектом, создающим правовые нормы и оказывающим существенное влияние на мировое развитие. Кроме того, в ходе исследования были проанализированы подходы в узком и широком смысле, а также доказано, что основой источника международного права выступает согласованное волеизъявление субъектов. Полученные научные результаты могут быть применены в практике современных международных отношений, при правовом регулировании деятельности международных межправительственных организаций и дипломатических представительств, а также при дальнейшем совершенствовании нормативно-правовой базы международного права. В заключение обосновано, что понятие источника дипломатического права международных организаций охватывает формы выражения права, согласованную общую волю участников, средства создания правовых норм, а также непосредственно сам процесс формирования норм, который проявляется посредством заключения договоров или принятия решений.

Ключевые слова: международное право, дипломатическое право, международные организации, иммунитет, международные договоры, дипломатическое представительство, международные отношения, источники права

SYSTEM AND EFFECTIVENESS OF THE SOURCES OF DIPLOMATIC LAW OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Rakhmanov Shukhrat Naimovich,

Head of the Department of International Law and Human Rights,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law, Associate Professor

Abstract. This article provides a profound scientific and theoretical analysis of the sources, systemic structure, and practical impact of diplomatic law within the context of the sharp increase in the role and sphere of influence of international organizations within the system of modern international relations. The main objective of the study is to highlight the specifics of the system of sources of diplomatic law in international organizations, address existing theoretical and practical problems in the process of international lawmaking, and identify the differences between the source of law and the form of law. Systematic analysis, comparative-legal, historical-legal, formal-legal and empirical observation methods were widely used in the coverage of the issue. As a result of the study, it has been theoretically and practically substantiated that international organizations are not only a platform for interstate dialogue and cooperation, but also an independent legal norm-creating entity that has a significant impact on global development. Also, in the course of the research, narrow and broad approaches were analyzed, and it was proved that the basis of the source of international law is the agreed will of the subjects. The obtained scientific results can be applied in the practice of modern international relations, in the legal regulation of the activities of international intergovernmental organizations and diplomatic missions, as well as in the further improvement of the regulatory and legal framework of international law. In conclusion, it should be noted that the concept of the source of diplomatic law of international organizations fully covers the forms of expression of law, the agreed common will of the participants, the means of creating legal norms, and the process of forming norms itself, and this process is manifested through the conclusion of contracts or the adoption of decisions.

Keywords: international law, diplomatic law, international organizations, immunity, international treaties, diplomatic missions, international relations, sources of law

Kirish

Dunyoda so'nggi o'n yilliklarda xalqaro tashkilotlar, ayniqsa, hukumatlararo tashkilotlar sonining keskin o'sishi kuzatilmoqda – bu global boshqaruv tizimida tub o'zgarishlar yuz berayotganidan dalolat beradi. Xalqaro huquqning

mustaqil subyektlari sifatida ushbu tashkilotlar nafaqat davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda muhim rol o'ynamoqda, balki global muammolarni hal etishda asosiy katalizator vazifasini ham bajarmoqda. Jahon hamjamiyatining yetakchi instituti hisoblangan Birlashgan

Millatlar Tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlar tizimining norma ijodkorligi sohasidagi faoliyati ayniqsa diqqatga sazovordir. Xususan, 2023-yilga kelib, davlatlarning umumiy manfaatlariga daxldor masalalarga oid 643 ta ko'p tomonlama shartnoma BMT Bosh kotibiga saqlash uchun topshirilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2021-yildagi 560 ta shartnomaga nisbatan sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi (United Nations, 2023).

Bu tendensiyalar davlatlar va xalqaro huquqning boshqa subyektlari o'rtasidagi muloqot va hamkorlikning samarali forumi sifatida xalqaro tashkilotlarning o'rni beqiyos darajada ortib borayotganini isbotlamoqda. "Davlatlarning xalqaro tashkilotlar faoliyatida ishtiroki, – deydi ekspert va diplomat V.N. Fyodorov, – ularga o'z suverenitet huquqini amalga oshirish, xalqaro tashkilotlarning ta'sis hujjatlarida belgilangan maqsadlarga erishish uchun xalqaro maydonda o'z harakatlarini boshqa davlatlar bilan muvofiqlashtirish borasida qo'shimcha imkoniyatlar beradi" (Kovalev & Chernichenko, 2008). Mazkur maqola xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbalari, ularning tizimli tuzilishi va zamonaviy xalqaro munosabatlardagi ta'sirchanligini ilmiy-amaliy nuqtayi nazardan tahlil qilishga bag'ishlanadi.

Metodlar

Mazkur ilmiy maqolani tayyorlashda xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbalari, ularning tizimi va ta'sirchanligini o'rganishga qaratilgan kompleks ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida xalqaro huquq nazariyasi doirasida keng qo'llanadigan umumilmiy va maxsus ilmiy metodlar qo'llandi. Asosiy metod sifatida *tizimli tahlil (system analysis)* usuli tanlanib, diplomatik huquq manbalari yagona huquqiy tizim sifatida o'rganildi. Shuningdek, *qiyosiy-huquqiy metod* orqali xalqaro shartnomalar, odat huquqi va xalqaro tashkilotlar hujjatlarining o'zaro farqlari va o'xshash jihatlari tahlil qilindi. *Tarixiy-huquqiy metod* yordamida diplomatik huquqning shakllanish va rivojlanish bosqichlari o'rganildi, xususan, xalqaro tashkilotlar huquqiy institutlarining evolyutsiyasi tahlil qilindi. Bundan tashqari, *formal-yuridik metod* asosida huquqiy normalarning mazmuni, ularning yuridik kuchi va amaliy qo'llanishi yoritildi. Tadqiqotda shuningdek, *empirik kuza-tish va tahlil qilish* usullaridan foydalangan holda,

xalqaro tashkilotlar faoliyatidagi amaliy holatlar o'rganildi. Ilmiy manbalar sifatida xalqaro konvensiyalar, BMT hujjatlari, xalqaro sud qarorlari hamda zamonaviy ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining tizimi va ta'sirchanligini chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar

Xalqaro tashkilotlar davlatlar irodasini kelishtirish "makoni"gina bo'lib qolmay, balki xalqaro munosabatlarning aksariyat masalalari bo'yicha mustaqil aktorlar (subyektlar) sifatida ham ishtirok etadi. Masalan, BMT Nizomining 25-moddasiga muvofiq, Tashkilot a'zolari Xavfsizlik Kengashi-ning qarorlarini qabul qilish va ularni ijro etishga majburlar. Shu munosabat bilan, BMT Xalqaro sudi: "Xavfsizlik Kengashi BMT Nizomining 25-moddasi asosida qaror qabul qilganda, BMTga a'zo davlatlar unga rioya qilishga majburlar; bu qoida mazkur qarorga qarshi ovoz bergan Xavfsizlik Kengashi a'zolariga ham, Kengashda vakili bo'lmagan BMT a'zolariga ham taalluqlidir", deb ko'rsatma bergan (International Court of Justice, 1971). Xalqaro tashkilotlar faoliyatining sof yuridik ma'nodagi eng muhim yo'nalishlaridan biri – bu ularning norma ijodkorligi funksiyasidir. Shu munosabat bilan V.I. Margiyev: "Xalqaro tizimning tarkibiy qismi hisoblangan xalqaro tashkilotlar davlatlar bilan bir qatorda norma ijodkorligi hamda u bilan bog'liq kodifikatsiya va nazorat funksiyalarini amalga oshirish orqali jahon taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi", deb ta'kidlaydi (Margiev, 1998). Xalqaro tashkilotlar doirasidagi norma ijodkorligi katta ahamiyatga ega bo'lib, xalqaro huquq doktrinasida "tashkilotlarning huquq ijodkorligi umuman xalqaro huquq ijodkorligi jarayonining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanishi" qayd etiladi (Timoshenko, 2020). Xalqaro normativ tizim xalqaro munosabatlarni tartibga solish va muvofiqlashtirishning asosiy vositasidir. BMT Nizomining maqsad va prinsiplari asosida shakllangan global normativ tizimning mavjudligi zamonaviylikning o'ziga xos xususiyati bo'lib, u zamonaviy xalqaro huquqning yuqori darajada rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Muhokama

Xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqini uning muayyan shakllari va manbalarisiz ta-

savvur etib bo'lmaydi. Ushbu aksioma huquq tarmog'i, kichik tarmog'i (tarmoqchasi) va institutiga qo'yiladigan umumiy yuridik talablarga tayanadi. Huquq nazariyasiga ko'ra, biron-bir sohani mustaqil huquq tarmog'i sifatida e'tirof etish uchun uning o'ziga xos tartibga solish predmeti, uslubi, subyektlari va o'ziga xos manbalari mavjud bo'lishi shart. Muayyan sohaga xos va aniq manbalar mavjud bo'lmagan taqdirda, ushbu tarmoqning mustaqilligini e'tirof etib bo'lmaydi. Xalqaro tashkilotlar ishtirokidagi munosabatlarni normativ tartibga solish – subyektlar o'rtasidagi huquqiy aloqalarni o'rnatish orqali amalga oshiriladi va bunday normalar qat'iy xalqaro-huquqiy shakllarda mustahkamlanishi zarur. *De Arechaga* to'g'ri ta'kidlaganidek: "Manbalarni o'rganish huquqning o'zgarib borayotgan ijtimoiy ehtiyojlarga moslashuvidan iborat o'zgaruvchan jarayonning asosiy tamoyillarini tushunishga yordam beradi. Ushbu muammoni tahlil qilish hozirgi paytda qaysi huquqiy normalar amal qilayotganini aniqlashga imkon beribgina qolmay, ayni vaqtda huquqni aniqlashtirish mexanizmi hamda uning yangi voqeliklar va doimiy rivojlanib borayotgan ijtimoiy shart-sharoitlarga moslashuv vositasi hamdir" (Jiménez de Aréchaga, 1983). A. Ross ham shunga o'xshash fikrni bildirib: "Huquqning hayotiy pulsi va uni oziqlantiruvchi arteriyalardan biri huquq manbalarini tahlil qilishdir", – deb yozgan (Ross, 1999). Shunday qilib, huquq manbayi muayyan ifodalanish shakliga, normativ va majburiy xususiyatga ega bo'lib, subyektlarning irodasi va xalqaro-huquqiy majburlash (yoki davlat kuchi) mexanizmlari bilan ta'minlanadi. Shu ma'noda professor A.V. Malkoning huquq manbalarini uch o'lchamda ko'rib chiquvchi yondashuvi e'tiborga loyiqdir (Malko, 2018), bular: 1) moddiy ma'nodagi manba; 2) mafkuraviy ma'nodagi manba; 3) rasmiy-huquqiy ma'nodagi manba.

Xalqaro va milliy huquq manbalari o'rtasidagi nisbat haqida gapirganda, ko'pchilik olimlar ikkita muhim farqni ta'kidlaydilar:

Birinchidan, xalqaro huquq normalari uning subyektlari tomonidan ma'qullangan hamda ularning umumiy irodasini ifodalaydigan kelishuvlar asosida shakllanadi va bu hujjatlar xalqaro-huquqiy manba maqomiga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, subyektlarning xalqaro huquq normalarida nazarda tutilgan subyektiv huquq-

lari boshqa xalqaro huquq subyektlarining subyektiv majburiyatlari bilan hamisha o'zaro uzviy bog'liqdir (Ushakov, 2003, p. 21). Yuqoridagilarga qo'shimcha ravishda quyidagi muhim jihatlarni ham qayd etish joiz:

Birinchidan, xalqaro huquqning manbalari xalqaro huquq subyektlarining o'zlari tomonidan yaratiladi, ijro etiladi va nazorat qilinadi. Milliy huquq manbalari (masalan, qonunlar) esa qonun chiqaruvchi organ tomonidan qabul qilinadi, ijro etuvchi hokimiyat tomonidan hayotga tatbiq etiladi, ular buzilgan taqdirda esa sud hokimiyati tomonidan odil sudlov amalga oshiriladi.

Ikkinchidan, xalqaro huquqning manbalari xalqaro hamda milliy miqyosda amal qilsa, milliy huquq manbalari faqat muayyan davlatning milliy yurisdiksiyasi doirasidagina kuchga ega bo'ladi.

Uchinchidan, xalqaro huquq manbalari ham xalqaro, ham milliy huquq subyektlari uchun huquq va majburiyatlarni keltirib chiqaradi. Milliy huquq manbalari esa faqatgina o'sha davlat yurisdiksiyasidagi subyektlar uchun huquq va burchlarni belgilashi mumkin. Shunday qilib, xalqaro huquq manbalari, milliy huquq manbalaridan farqli ravishda, yanada demokratik tusga ega bo'lib, davlat chegaralari bilan cheklanib qolmay, umumiy (universal) xarakter kasb etadi.

N.A. Ushakovning fikricha, xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalari xalqaro huquq manbalari singari xalqaro munosabatlar subyektlarining xulq-atvor qoidalari ifodalangan va ushbu qoidalar xalqaro-huquqiy normaning sifatini beradigan shakldir (Ushakov, 2003, p. 22). Ushbu ta'rif eng keng tarqalgan bo'lib, adabiyotlarda (Gihl, 1957; Parry, 1965; Sørensen, 1946) tez-tez uchraydi hamda Amerika va Yevropa xalqaro huquqi ham manbaga ta'rif berishda asos sifatida qabul qilgan. Zamonaviy xorijiy tadqiqotchilar (Shaw, 1997; Harris, 1998) xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining manbalarini yoritishda xalqaro huquq manbalari singari Xalqaro Sud Statutining 38-moddasi mazmunini tahlil qilish orqali yondashdilar.

Mahalliy olimlar (Odilkoriev et al., 2003; Saidov, 2001; Tuzmukhamedov & Khakimov, 1998) xalqaro huquq manbalari singari xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalariga nisbatan klassik normativ ta'rifdan kelib chiqadilar. Masalan, xalqaro huquq bo'yicha adabiyotlarda "xalqaro huquq manbalari – xalqaro munosabatlar

subyektlarining xulq-atvor qoidalari ifodalangan va ushbu qoidalar xalqaro huquqiy normaning sifatini beradigan shakldir”, deb ta’kidlangan. Shu bilan birga, mahalliy olimlar klassik ta’rifdan farqli ravishda xalqaro huquq manbayiga “Davlat irodasini muvofiqlashtirish natijalarini aks ettiruvchi davlat tomonidan tan olingan xalqaro-huquqiy normalarni belgilash shakllari” degan ta’rifni berishgan. Xalqaro huquq manbayining ushbu ta’rifni eng maqbullaridan biri deb hisoblaymiz. Fikrimizga qo’shimcha ravishda P.N. Biryukovning “Xalqaro huquq normasining ifodalash shakli xalqaro huquqning manbayi hisoblanadi” degan fikriga e’tibor qaratamiz (Biryukov, 1998). Bizningcha, bunday fikr eskirgan va dogmatikdir va bunday ta’rif sobiq Sovet Ittifoqi davridagi xalqaro huquq fanida mavjud edi. G.A. Matkarimova to’g’ri ta’kidlaganidek, “Sovetlar davrida xalqaro huquqqa nisbatan nigilistik munosabat mavjud edi” (Matkarimova, 2002). Bizningcha, xalqaro huquq singari xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining manbayini uning shakllari darajasiga tushirmaslik kerak, chunki ifodalash yoki muvofiqlashtirish shakli xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining belgilaridan biri xolos. Masalan, D.G. Samxaradze: “Semantik va huquqiy jihatdan bu atamalar mutlaqo boshqacha”, – deb ta’kidlaydi (Samkharadze, 2006a). Xuddi shu muallif o’z tadqiqotida quyidagicha ta’kidlaydi: “Zamonaviy huquqshunoslarning “huquq manbayi” va “huquq shakli” atamaları haqidagi qarashlarining haqiqiyiligi, agar ular o’rtasida hech qanday farq bo’lmasa, qabul qilib bo’lmaydi” (Samkharadze, 2006b). Mahalliy olim I.M. Umaraxunov ham “xalqaro huquq shakllari” va “xalqaro huquq manbalari” tushunchalarini bir-biridan ajratish zarurligi haqida keskin to’xtalib: “Agar xalqaro huquq manbalari deganda allaqachon shakllangan xalqaro huquq normalarini ifodalash shakllari tushunilsa, hech qanday yordamchi manbalar haqida gapirish mumkin emas”, – deydi (Umarakhunov, 2003). Bizning fikrimiz “tor yoki rasmiy-huquqiy ma’noda xalqaro huquqning manbalari deganda xalqaro huquq subyektlari bir-biri bilan muloqot qilish jarayonida o’z xatti-harakatlarining kelishilgan qoidalari o’rnatadigan turli xil shakllar tushuniladi” deb hisoblaydigan mahalliy olimlarning xulosalari bilan mos keladi (Odilkoriev et al., 2003). Keng yoki moddiy ma’noda xalqaro tashki-

lotlarning diplomatik huquqi manbalari deganda, mazkur huquq tizimini keltiradigan insoniyat jamiyatining moddiy hayot sharoitlari nazarda tutiladi. Xalqaro huquq singari xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining mohiyati va mazmunini tushinishda bu kabi keng va tor yondashuv juda ommalashgan hisoblanadi. Biroq shu bilan bir vaqtda, ko’pchilik olimlar xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbalarini, umuman xalqaro huquqni keng va tor ma’noda tushinishni tan olgan holda, aynan ularning tor normativ-rasmiy talqinidan kelib chiqadilar.

Yuridik adabiyotlarda “huquq manbalari” atamasi, odatda, huquq normalarining o’z aksini topish shakllariga nisbatan qo’llanadi. Xalqaro huquq doktrinasida qayd etilganidek, xalqaro huquq manbalari bevosita xalqaro huquq subyektlarining o’zlari tomonidan shakllantiriladi va bu jarayonning asosida subyektlarning turli sohalarida o’zaro hamkorlik qilish istagi yotadi. Taniqli huquqshunos olim A.N. Talalayev ushbu yo’nalishda shunday yozadi: “Faqat ikki yoki undan ortiq davlat irodasining birlashishi natijasida yuzaga kelgan umumiy irodagina xalqaro huquqning manbayi bo’lishi mumkin” (Talalae, 1963). Xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbalari mohiyatini aniqlashda aynan shu yondashuv eng maqbul yo’l hisoblanadi. Zero, xalqaro huquqqa oid qator adabiyotlarda ham “xalqaro huquq manbayi – xalqaro huquq subyektlari irodasining ifodalanish usulidir”, deb e’tirof etilgan.

Umumiy iroda tushunchasiga to’xtalib, S.V. Chernichenkoning quyidagi xulosasini to’g’ri deb hisoblaymiz: “Yagona iroda va davlat irodasining yagona ifodasi haqida gapirganda, biz psixologik ma’nodagi irodani emas, balki ijtimoiy-huquqiy ma’nodagi iroda va uning tashqi ifodasini nazarda tutamiz. Ijtimoiy yoki huquqiy ma’noda iroda o’z-o’zidan emas, balki amaliy shaklda – iroda ifodasi o’laroq namoyon bo’lgandagina ahamiyat kasb etadi”. Shu bois professor S.V. Chernichenkoning “Kelishuv irodalar o’rtasida emas, balki irodaning tashqi ifodasi, ya’ni xohish-istaklarning namoyon bo’lishi o’rtasida yuz beradi”, degan fikri mutlaqo asoslidir. Xalqaro huquq, xususan, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbalarini tor ma’noda (normativ) tushinish keng ommalashgan. Masalan, A.G. Kibalnik va I.G. Solomonenkolar shunday ta’kidlaydilar: “Biz “xalqaro huquq

manbayi” tushunchasidan foydalanganda, faqat norma ijodkorligi va ayrim hollarda huquqni qo'llash faoliyati natijasi hisoblangan yuridik manbani tushunamiz”. “Ushbu tamoyildan kelib chiqib, davlatlar uchun yuridik majburiyat keltirib chiqarmaydigan “yumshoq huquq” toifasidagi hujjatlarni xalqaro huquq manbalari sifatida tan olish mumkin emas” (Kibalnik & Solomonenko, 2003). Demak, xalqaro huquq manbayining eng asosiy va belgilovchi xususiyati – uning huquqni qo'llovchi va muhofaza etuvchi subyektlar uchun yuridik jihatdan majburiy ekanligidir.

Yuqorida bildirilgan fikrlarga faqat qisman qo'shilish mumkin. Shubhasiz, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi va umuman xalqaro huquq manbalari majburiy xarakterga ega bo'lishi lozim. Bu ushbu huquq sohasi manbalarining muhim belgilaridan biri bo'lsa-da, ammo eng asosiy xususiyati hisoblanmaydi. Xalqaro huquq doktrinasiga tayanadigan bo'lsak, huquq manbayini belgilovchi bosh omil – ikki yoki undan ortiq subyektlar irodasining uyg'unligidir. Binobarin, xalqaro huquqda bo'lgani kabi, xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining mohiyati va mavjudligini ham aynan xalqaro huquq subyektlarining irodasi belgilab beradi. Xalqaro huquq doktrinasida bo'lgani kabi, diplomatik va konsullik huquqi nazariyasida ham xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining manbalari ikki guruhga ajratiladi:

- Xalqaro shartnomalar, xalqaro huquqiy odatlar;
- Xalqaro sudlar qarorlari, nufuzli huquqshunos olimlarning doktrinalari.

Xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining yordamchi manbalari xalqaro huquqning asosiy manbalaridan farqli ravishda, majburiy xususiyatga ega bo'lmasligi mumkin. Masalan, Xalqaro sud tomonidan xalqaro huquq doktrinasida asosiy manbalarining mazmunini aniqlashda ularning mazmuni va boshqa qoidalarda turli xil kolliziyalar mavjudligi tufayli qiyinchilik tug'dirganda yordamchi manba sifatida qo'llanadi (Sattorov, 2005). Bunday mulohaza G.I. Tunkin (1960) tomonidan bildirilgan “Barcha yordamchi manbalar asosiy manbalardan farq qiladi, lekin ular xalqaro huquq normalari bo'yicha davlatlar o'rtasidagi kelishuvni belgilaydigan shakllar emas” degan fikr bilan tasdiqlanadi. Shunga qaramay, ular xalqaro huquqning muayyan normalarining mavjudligini aniqlashga yordam bergan holda

kelishuvlarni tuzish jarayonida muhim jihatni ifodalaydi. Hozirgi vaqtda ba'zi bir yordamchi manbalar nafaqat xalqaro huquqning muayyan normasi mavjudligi faktini aniqlashga qaratilgan, balki ular xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining umume'tirof etilgan mustaqil manbalari hisoblanadi. Jumladan, xalqaro tashkilotlarning majburiy qaror-rezolyutsiyalari. Shu munosabat bilan, BMT Xavfsizlik Kengashining BMT xodimlari va unga aloqador xodimlarning xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan bir qator rezolyutsiyalarini qayd etish mumkin. Biz G.I. Tunkinning “Yordamchi manbalarining asosiy manbalardan farqi ular subyektlarning kelishuvini to'g'ridan to'g'ri qayd etmaydi, balki bilvosita, ya'ni davlatlar tomonidan o'z huquqlarini ma'lum xalqaro tashkilotlar va organlarga berish orqali qayd etadi (xalqaro tashkilotlarning qarorlari, BMT Xalqaro sud qarorlari)” degan fikriga mutlaqo qo'shilamiz. Shunga ko'ra, nazarimizda, xalqaro huquq singari xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqining manbayi tushunchasi quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: xalqaro huquqni ifodalash shakllari subyektlarning kelishilgan xohish-irodasi; ikki yoki undan ortiq subyektlar o'rtasidagi muvofiqlik xususiyati; xalqaro huquq normalarini yaratish vositalari; norma hosil bo'lish jarayonining o'zi. Nazariy va amaliy jihatdan alohida e'tibor qaratish lozim bo'lgan murakkab masala – bu umuman xalqaro huquq manbalarida bo'lgani singari xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi manbalarining manbasi haqidagi masala hisoblanadi, chunki xalqaro huquq manbalarining asosiy muammosi ularning ro'yxati aniq emasligi bilan bog'liq. Bu masala alohida e'tiborga loyiqdir.

Hozirgi kunga qadar xalqaro huquq manbalari institutidagi eng munozarali masala bevosita uning manbalari tizimidir. Shu o'rinda, xalqaro huquq manbalarining aniq ro'yxatini o'z ichiga olgan muayyan qoida mavjudmi yoki yo'q, degan haqli savol tug'iladi. BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasi yoki Xalqaro jinoyat sudi Statutining 21-moddasini shunday universal ro'yxat sifatida e'tirof etish mumkinmi? Aksariyat olimlar (Lukashuk, 1997; Kolosov & Kuznetsov, 1995; Bekyashev, 2004; Minasyan, 1960; Degan, 1990) xalqaro huquqda, milliy huquq tizimidan farqli o'laroq, manbalarining qat'iy ro'yxati ko'rsatilgan maxsus hujjat yoki norma mavjud emas, degan fikrni ilgari suradilar.

Biroq boshqa bir guruh tadqiqotchilar (Bekyashev & Volosov, 2018) eng nufuzli xalqaro-huquqiy hujjat hisoblangan BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasi 1-bandida xalqaro huquq manbalarining asosiy va yordamchi shakllar ro'yxati mustahkamlangan, deb hisoblaydilar. Ayrim olimlar esa BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasi yoki Xalqaro jinoyat sudi Statutining 21-moddasini ana shunday manba asosi sifatida tan olish bilan birga, uning universalligini inkor ham etadilar. Masalan, M. Xaitov bu borada shunday ta'kidlaydi: "Xalqaro huquq manbalarini o'rganishda mutaxassislar haqli ravishda ushbu manbalar ro'yxati keltirilgan BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasi tahliliga murojaat qildilar. Binobarin, Statutning 38-moddasi ko'plab ekspertlar tomonidan jiddiy tanqidga uchraganligi ham bejiz emas" (Khaitov, 2001).

Yuqorida aytib o'tilganidek, G'arb doktrinasi xalqaro huquqning manba bazasi g'oyasini asoslab, BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasiga tayanadi. Ushbu moddani bunday norma sifatida ko'rib chiqishga urinishlar asossizdir, chunki unda nafaqat xalqaro huquq normalari (xalqaro shartnomalar va xalqaro odat), shuningdek, ularni talqin qilish va qo'llashni osonlashtirish uchun mo'ljallangan huquqiy kategoriyalar ham ko'rsatib o'tilgan. Bundan tashqari, BMT Xalqaro sudi Statutining 38-moddasi yoki Xalqaro jinoyat sudi Statutining 21-moddasi mazmunidan ko'rinib turibdiki, belgilangan shakllar xalqaro huquqning barcha subyektlari uchun emas, balki ushbu sud organlari uchun manba hisoblanadi.

Bundan tashqari, ba'zi G'arb olimlari tadqiqotlarida mavjud bo'lgan nuqtayi nazar BMT Xalqaro sudi Statuti 38-moddasi yoki Xalqaro jinoyat sudi Statutining 21-moddasi xalqaro huquq manbalarining ro'yxatini asoslab bo'lmaydi, chunki ushbu moddalarda Xalqaro sud va/yoki Xalqaro jinoyat sudi tomonidan ko'rib chiqilayotgan ishlarni hal etish uchun lozim bo'lgan ro'yxat mavjud. Ammo bu moddalarda haqiqatan ham shunday ro'yxat mavjud deb hisoblasak ham, ularda xalqaro huquqning asosiy prinsiplari, xalqaro tashkilotlarning majburiy qarorlari va davlatlarning bir tomonlama huquqiy axtarlari kabi manbalar ko'zda tutilmagan.

Xulosa

Fikrimizcha, xalqaro tashkilotlarning diplomatik huquqi manbasi tushunchasiga: uning ifodalanish shakllari; davlatlarning o'z istak-xohishlarini kelishilgan holda ifodalashi; ikki yoki undan ortiq davlat o'rtasida kelishilgan holda yaratilganligi; xalqaro tashkilotlar diplomatik huquqi normalarini yaratish vositalari; norma hosil bo'lishi jarayonining o'zi kiritilishi mumkin.

Shuningdek, xalqaro tashkilotlarning bevosita huquq ijodkorligi faoliyatining uchta asosiy turi borligini ta'kidlaymiz:

a) xalqaro tashkilotlar tomonidan xalqaro shartnomalar tuzish;

b) tashkilot faoliyatining asosiy masalalari bo'yicha a'zo mamlakatlarning xatti-harakatlarini belgilaydigan qarorlar qabul qilish;

d) ichki huquqni yaratish va tashkilot ichidagi masalalar bo'yicha qaror qabul qilish.

REFERENCES

- Bekyashev, K. A. (Ed.). (2004). *Mezhdunarodnoe publichnoe pravo [International public law]*. Prospekt.
- Bekyashev, K. A., & Volosov, M. E. (2018). *Mezhdunarodnoe publichnoe pravo. Praktikum, skhemy [International public law. Practicum, diagrams]*. Prospekt.
- Biryukov, P. N. (1998). *Mezhdunarodnoe pravo [International law]*. Yurist.
- Degan, V. (1990). Customary process in international law. *Finnish Yearbook of International Law*, 1.
- Gihl, T. (1957). *The legal character and sources of international law*. Stockholm.
- Harris, D. J. (1998). *Cases and materials on international law (5th ed.)*. Sweet & Maxwell.
- International Court of Justice. (1971). *Legal consequences for states of the continued presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*. ICJ Reports.
- Jiménez de Aréchaga, E. (1983). *Sovremennoe mezhdunarodnoe pravo [Contemporary international law] (G. I. Tunkin, Ed.)*. Progress.

- Khaitov, M. (2001). Istochniki mezhdunarodnogo gumanitarnogo prava (opyt gosudarstv Tsentralnoy Azii) [Sources of international humanitarian law (experience of Central Asian states)]. *International Law and International Relations*, (1), 32–37.
- Kibalnik, A. G., & Solomonenko, I. G. (2003). Istochnik i sistema mezhdunarodnogo ugovornogo prava [Source and system of international criminal law]. *State and Law*, (1), 80–86.
- Kolosov, Yu. M., & Kuznetsov, V. I. (Eds.). (1995). *Mezhdunarodnoe pravo [International law]*. International Relations.
- Kovalev, A. A., & Chernichenko, S. V. (Eds.). (2008). *Mezhdunarodnoe pravo [International law]*. Prospekt.
- Lukashuk, I. I. (1997). *Mezhdunarodnoe pravo. Obshchaya chast [International law. General part]*. BEK.
- Lukashuk, I. I., & Saidov, A. Kh. (2006). *Hozirgi zamon xalqaro huquqi nazariyasi asoslari [Fundamentals of the theory of contemporary international law]*. Adolat.
- Malko, A. V. (2018). *Teoriya gosudarstva i prava v voprosakh i otvetakh [Theory of state and law in questions and answers]*. Yurist.
- Mamatqulov, A. (1997). *Xalqaro huquq [International law]*. Adolat.
- Margiev, V. I. (1998). *Pravotvorchestvo mezhdunarodnykh organizatsiy [Lawmaking of international organizations]*. Adygeya State University.
- Matkarimova, G. (2002). *Xalqaro huquq va O'zbekiston huquqiy tizimi [International law and the legal system of Uzbekistan]* (G' Abdumajidov, Ed.). TSIL.
- Minasyan, N. M. (1960). *Istochniki sovremennogo mezhdunarodnogo prava [Sources of contemporary international law]* (A. Ladyzhensky, Ed.). Rostov University Press.
- Odilkoriev, Kh. T., Ochilov, B. E., & Rakhmanov, A. R. (2003). *Mezhdunarodnoe publichnoe pravo [International public law]* (Kh. T. Adilkariyev, Ed.). TSIL Publ.
- Parry, C. (1965). *The sources and evidences of international law*. Cambridge University Press.
- Ross, A. (1999). *Textbook of international law (20th ed.)*. Washington, D.C.
- Saidov, A. Kh. (2001). *Xalqaro huquq [International law]*. Adolat.
- Samkharadze, D. G. (2006a). Istochniki sovremennogo mezhdunarodnogo prava [Sources of contemporary international law]. *International Public and Private Law*, (5), 12–18.
- Samkharadze, D. G. (2006b). *Vzaimodeystvie istochnikov sovremennogo mezhdunarodnogo prava [Interaction of sources of contemporary international law] (Abstract of doctoral dissertation)*. Peoples' Friendship University of Russia.
- Sattorov, D. (2005). Mezhdunarodnyy Sud OON: Istochniki primenimogo prava [International Court of Justice: Sources of applicable law]. *Law*, (2).
- Shaw, M. N. (1997). *International law (4th ed.)*. Cambridge University Press.
- Sørensen, M. (1946). *Les sources de droit international [The sources of international law]*. Diament.
- Talalaev, A. N. (1963). *Yuridicheskaya priroda mezhdunarodnogo dogovora [The legal nature of an international treaty]*. International Relations.
- Timoshenko, K. E. (2020). *Mezhdunarodnye organizatsii kak subjekty mezhdunarodnogo prava i ikh vliyanie na sozdanie mezhdunarodno-pravovykh norm [International organizations as subjects of international law and their influence on the creation of international legal norms]*. In T. V. Kashirina, S. A. Agureev, N. V. Vilskeya, & O. N. Petyukova (Eds.), *Aktualnye problemy mezhdunarodnykh otnosheniy i mezhdunarodnogo prava: Sbornik statey (pp. 523–530)*. Financial University under the Government of the Russian Federation.
- Tunkin, G. I. (1960). *Osnovy sovremennogo mezhdunarodnogo prava [Fundamentals of contemporary international law]*. All-Union Correspondence Institute of Law.
- Tuzmukhamedov, R. A., & Khakimov, R. T. (1998). *Xalqaro huquq asoslari [Fundamentals of international law]*. UWED.
- Umarakhunov, I. M. (2003). *Mezhdunarodnaya dogovorno-pravovaya praktika Respubliki Uzbekistan [International treaty and legal practice of the Republic of Uzbekistan]*. Akademiya.
- United Nations. (2023). *Doklad Generalnogo sekretarya o rabote Organizatsii (A/78/1) [Report of the Secretary-General on the work of the Organization]*. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_annual_report_2023_ru.pdf
- Ushakov, N. A. (2003). *Mezhdunarodnoe pravo [International law]*. Yurist.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2026-yil 2-son

VOLUME 10 / ISSUE 2 / 2026

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.2](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.2).